

TROGIRSKI KRAJ U NOB-u 1941—1945.

Institut za historiju radničkog pokreta za Dalmaciju, Split 1984, str. 1159.

Institut za historiju radničkog pokreta za Dalmaciju (IHRPD) nakon održanog znanstvenog skupa »Trogirski kraj u NOB-u i socijalističkoj revoluciji 1941—1945« izdao je zbornik u kojem su tiskani prilozi s tog znanstvenog skupa. Broj priloga ovog zbornika dokazuje obilje tema o kojima se raspravljalo na tom skupu.

Sadržaj zbornika s obzirom na priloge možemo podijeliti na teme koje obrađuju problematiku: historijata KPJ, SKOJ-a, priprema za dizanje ustanka, dizanje ustanka i razvoj oružane borbe, teror okupatora i okupacijski sistem vlasti, zbjegove, snage kontrarevolucije, djelatnost antifašističkih organizacija, razvoj narodne vlasti, sudjelovanje boraca trogirskog kraja u dalmatinskim i drugim partizanskim jedinicama, veze trogirskog kraja s otocima i zaleđem i drugo. Ukupno ima 47 priloga a pisali su ih sudionici tih događaja i znanstveni radnici.

Osvrnut ćemo se samo na neke priloge za koje treba istaknuti da cjelovitije sagledavaju problematiku koju obrađuju i značajniji su prilog upoznavanju uloge trogirskog kraja u NOB-u.

Uvodna tema zbornika je rad Marinka Grujića »Trogirski kraj u NOB-u«. U njemu autor daje sažet prikaz razvoja NOB-a u trogirskom kraju. Prikaz je uopćen a ima dosta nedorečenosti koje se odnose na utvrđivanje pojedinih događaja. Zbog toga ovaj rad ima pretežno karakter referata.

Jozo Ugrina Moro ima dva rada, i to prilog o KPJ u trogirskoj općini između dva rata i KPJ u trogirskom kraju u periodu talijanske okupacije. Osnovna karakteristika prvog priloga je u opisu sudjelovanja komunista na izborima u razdoblju između dva rata. Pišući tekst autor se služio izvornom građom i novinskim člancima. Zaključuje se da su komunisti između dva rata redovito sudjelovali na izborima iako je njihova stranka bila zabranjena. Koristili su se legalnim oblicima rada mijenjajući nazive stranaka pod čijim su imenima prijavljivali svoje izborne liste i kandidate ili su pak sklapali sporazume s pojedinim opozicijskim strankama o zajedničkom istupu na izborima. Pritom se ističe da su svi izbori u trogirskoj općini između dva rata manje ili više značajno utjecali na širenje komunističkih ideja, razvoj komunističkog pokreta i prodor u mase te na razobličavanje monarhije i despotskoga buržoaskog sistema. Napominje se da su izbori služili upravo toj svrsi jer proleterska partija nije imala iluzija da će gumenim kuglicama doći na vlast. Autor iscrpno prati izborna kretanja, navode se izborne liste i kandidati, daju ocjene i slično. Posebno je dan osvrt na velik uspjeh komunista na općinskim izborima 1940. kada su komunisti trogirskog kraja iznijeli pobjedu i imali većinu u općini. Za tu pobjedu se konstatira da je »blistava pobjeda poniženih i uvrijeđenih ljudi koja je pokazala ne samo snagu Partije i vitalnost naroda nego i agoniju režima«. Po mišljenju autora bio je to rezultat aktivnosti KPJ u trogirskom kraju koja je principijelno objašnjavala narodu događaje i tokove unutrašnje politike.

U radu KPJ u trogirskom kraju u periodu talijanske okupacije 1941—1943. autor prikazuje ulogu KP u dizanju ustanka i pružanju otpora neprija-

telju. Upozorava se na probleme vezane za organizaciju ustanka, posebno s pojavom oportunitizma u partijskom rukovodstvu. Bez obzira na slabosti koje se u vezi s tim navode ipak se zaključuje da je KP organizirala i inicirala ustanak i uspješno vodila NOP. KPJ je u trogirskom kraju, kaže autor, stvorila snažnu političku bazu u svim selima kotara kao i u samom gradu Trogiru, a Trogir je bio jedan od najsnažnijih punktova komunističkog pokreta u Dalmaciji. Uz Trogir ističe se i uloga komunista Segeta Donjeg. Smatra se da je formiranje Rajonskog komiteta Trogir (28. II. 1942) u Gornjem Segetu imalo posebno značenje te da od tog vremena počinje nova etapa u razvoju Partije i NOP-a. Ovaj rad kao i prethodni uvelike obrađuje problematiku razvoja Partije i ustanka u Dalmaciji.

Petar K r o l o piše o djelovanju KP u trogirskom kraju od kapitulacije Italije do oslobođenja. Daje se ocjena uloge KP u daljnjem razvoju i širenju NOP-a, stvaranju novih oružanih formacija NOV, zadacima Partije, razvoju NOP-a, stvaranju JNOF-a i raskrinkavanju pristaša vodstva HSS i drugo. Konstatira se da je najveća preporuka bržem organizacijskom i sveukupnom rastu organizacije KP bila slaba teoretska izgrađenost članstva te da »... rezultat djelovanja KP u trogirskom kraju nesumnjivo pokazuje uzlaznu liniju u razgaranju narodnooslobodilačke borbe«. Ocjenjujući ulogu KP u organiziranju i vođenju ustanka u trogirskom kraju kao i stupnju razvijenosti akcija ističe se da pritom treba imati u vidu političko, materijalno i sveukupno nasljeđe kao svojevrsnu determinantu koja je uvjetovala određene oblike ponašanja i opredjeljenja.

Više radova u zborniku raspravlja o razvoju NOB-a u trogirskom kraju i sudjelovanju boraca iz tog kraja u borbama izvan teritorija Trogira (prilozi: Počeci stvaranja partizanskih jedinica na trogirskom području 1941—1945 — autor Ante R o j e, Osvrt na pripreme i razmah narodnog ustanka na trogirskom području 1941—1942, autor Ante H r a b a r R i c o, Stvaranje prve oružane partizanske jedinice u trogirsko-primoštenskom i rogozničkom kraju početkom 1942 (Nikola R e p a n i ć G a n d i), Trogirski partizanski odred, autor Marko D u k a n, Formiranje šibensko-trogirskog partizanskog odreda ljeta 1943, autor Ante V u k m a n B e b e, Borbeni put Segetsko-marinskog odreda, autor Ivo M i š e, Borbeni put i razvoj IX. dalmatinske udarne NO brigade — trogirske, autor Eugen Đ e n k o K r s t i ć, Borci trogirskog kraja u dalmatinskim i drugim jedinicama NOVJ, autor Frane A n i č i ć, Borci NOR-a s teritorija općine Trogir na Neretvi i Sutjesci, autor Vicko P e o v i ć. Navedeni radovi s raznih aspekata prezentiraju sudjelovanje naroda trogirskog kraja u NOB-u. Podaci koji se u njima donose pokazuju da je narod ovog kraja masovno sudjelovao u oružanim snagama NOP-a. Posebna uloga pridaje se formiranju Primoštensko-rogozničke trogirske partizanske čete koja je djelovala na širem prostoru što je utjecalo na širok odjek njezinih akcija na cjelokupnom području na kojem je djelovala.

Iako po opsegu kratak, prilog Miroslava Č u r i n a koji objašnjava utjecaj PK KPH za Dalmaciju na razvoj NOP-a u trogirskom kraju 1941. i 1942, u neku ruku predstavlja sintezu NOP-a u tom periodu. On razvoj NOP-a u trogirskom kraju do kraja 1942. periodizira u tri faze, prva do kolovoza 1941 (pripreme za oružanu borbu), druga od početka kolovoza 1941. do početka 1942 (neuspjeh prelaska na oružani ustanak, neodlučnost, kolebanje i oportu-

nizam u Mjesnom komitetu i među članovima KPH). Treća faza vezana je za akcije Trogirsko-rogozničke ili Primoštensko-rogozničke čete. Po Ćurinovu mišljenju utjecaj PK KPH za Dalmaciju na razvoj NOP-a u trogirskom području rezultirao je reorganizacijom i obnovom partijskih organizacija i stvaranjem prvih oružanih jedinica na tom području koje su postale žarišta za daljnji razvoj oslobodilačke borbe u trogirskom kraju. Prilozi o oružanim akcijama pisani su pretežno na osnovi sjećanja autora iako se neki koriste i arhivskom građom. Stječe se dojam da se u nekim pitanjima sadržaji ponavljaju pa bi s metodološkog stajališta bilo bolje da su se teme sintetizirale.

O razvoju narodne vlasti pišu: Miroslav Ujdurović (NOO kotara Trogir 1941—1945) a o raznim društvenim djelatnostima u okviru NOO Mate Zaninović (Školstvo u Trogiru i njegovom kraju u toku NOB-a od 1941. do 1945), Mihajlo Ogrizović (Prosvjetna i kulturna djelatnost na području kotara Trogir za vrijeme NOB-e).

M. Ujdurović u svom radu prati razvoj narodne vlasti od formiranja prvih odbora Narodne pomoći do formiranja NOO-a kao organa narodne vlasti. Podaci koje on prezentira potvrđuju da do sredine 1942. godine na trogirskom području nije bilo organizirane narodne vlasti. Njezin razvoj evidentan je od sredine lipnja 1942 (savjetovanje na Vještici gori i raspis PK KPH od 26. VI. 1942). Autor ne obrazlaže zašto na ovom području nije došlo do akcija vezanih uz okružnice 3 i 4 CK KPH (ove se i ne spominju).

Inače autor od 1942. prati razvoj NOO-a, pritom pedantno bilježi njihov broj i donosi sheme razgranatosti NOO-a po pojedinim godištim, navode se akcije NOO-a (posebno na sakupljanju hrane, odjeće, obuće, upisivanja zajma, žetvene kampanje, propagandne akcije i drugo). Prilogu nedostaje osvrt i obrada djelovanja NOO-a kao državnih organa te prikaz unutarnje organiziranosti i djelovanja pojedinih resorskih organa. Jedna grupa radova opisuje organizaciju veza i komunikacija među pojedinim dijelovima oslobođenog teritorija. Tako Ivan Lučin Dalmatinski opisuje organiziranje partizanskih veza kopno-otoci te organiziranje partizanskih karavana. Prilog je zanimljiv, pokazuje snagu NOP-a koja je uz jaka neprijateljska uporišta mogla nesmetano prebacivati razni materijal i ljudstvo s jednog kraja u drugi.

Mate Šalov piše o partizanskom pomorskom kopnenom putu dotura i evakuacije od srednjodalmatinskih otoka preko rta Ploče prema planini Dinari i zapadnoj Bosni. Napominje se da su tim putem popunjavane jedinice NOV već od svibnja 1942. a posebno značenje ova akcija poprima od uspostavljanja savezničkih baza u južnoj Italiji.

Hrvoje Tartaglia piše o prometnici Tičevo — Vis koja je išla preko trogirskog sektora a kojom su se prebacivali ranjenici i transportirao sanitetski materijal. Značenje ove veze dolazi do izražaja u vrijeme kapitulacije Italije i kasnije.

Više priloga ovog zbornika opisuje talijansku okupaciju. Tu grupu čine prilozi: Neve Žurić-Scotti, Nevenke Bezić-Božanić, Gordane Tudor, Ante Jerkovića. U njima se opisuje talijanski okupacijski sistem u trogirskom području (Neva Žurić-Scotti), talijanska politika devastacije hrvatskih spomenika kulture i umjetničkih djela u Trogiru (Nevenka Bezić-Božanić), talijanski teror (Gordana Tudor), hapšenja i interniranja stanovnika trogirskog kraja u drugom svjetskom ratu (Ante Jerković).

Iako svaki od priloga predstavlja vrijedno djelo, ipak s obzirom na problematiku i način interpretiranja povijesne građe treba istaknuti rad Neve Žurić-Scotti. U njemu se daje osvrt na trogirsko područje u programskim osnovama talijanskog iredentizma i nacionalimperijalizma i teritorijalnim zahtjevima vlade Italije do 1920, trogirskom području u ekspanzionističkim planovima Benita Mussolinija (1922—1941), uspostavljanju talijanskog okupacijskog sistema na trogirskom području 1941, trogirskom području u rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941, talijanskoj aneksiji tog područja i prvim oblicima otpora, oštroj okupacijskoj politici nakon prerastanja otpora u oružanu borbu, narodnom ustanku i rušenju talijanskog okupacijskog sistema u rujnu 1943.

S obzirom na ograničenost prostora osvrnut ćemo se samo na neke konstatacije autorice koje se odnose na razdoblje talijanske okupacije. U vezi s tim autorica konstatira da je na trogirskom području od 24. IV. 1941. uz vojnu vlast organizirana i civilna, i to preko civilnih komesara, da se od početka, od najviših organa talijanske vlasti, daje veliko značenje propagandi o ostvarenju ciljeva iredentizma. Ujedno se apostrofira da je nakon izvršene aneksije trogirskog područja započela još brža i smišljenija politika talijanizacije ovog područja (navode se detaljni primjeri) kojoj od početka narod pruža otpor. Konstatira se da su prvi oblici pružanja otpora utjecali na pojavu naglog pooštrenja okupacijskog režima. Nova etapa talijanske okupacijske politike počinje, kaže autorica, nakon akcije Trogirsko-rogozničke čete, kada nadležnost u izvršenju represalija nad partizanima i civilnim stanovništvom preuzimaju jedinice 18. armijskog korpusa. Etapa pooštrenog terora počinje u srpnju 1942. kada ni sve masovnija zatvaranja i interniranja u logore Italije nisu zastrašila narod.

Prikaz djelovanja antifašističkih organizacija daju: Marko Andrijić (JNOF na trogirskom području u vrijeme njegova organizacijskog konstituiranja), Josip Miliša (Žene trogirskog kraja u NOB-u), Slavenska Tomasićević (Aktivnost žena trogirskog kraja u NOB-u), Josip Miliša (Pioniri trogirskog kraja u NOB-u), Obrad Egić (Žene borci trogirskog kraja u II dalmatinskoj proleterskoj brigadi od 1942. do 1945).

Marko Andrijić konstatira da je proces stvaranja JNOF-a i njegova djelatnost kao masovne političke organizacije imala iste ili slične karakteristike kao i u drugim krajevima Dalmacije. Radilo se na stvaranju odbora Oslobođilačke fronte na bazi jedinstva narodnih masa. U trogirskom kraju organizacije JNOF-a stvaraju se u 1944. godini. Uzrok toj zakasneloj pojavi autor vidi u negativnom stavu predstavnika bivših građanskih stranaka prema rukovodstvu NOP-a, razvoju političkih događaja u Dalmaciji te stradanju partizanskih odreda u kolovozu 1941. Procesom političke diferencijacije mijenjala se i uloga JNOF-a. Prikazujući proces razvoja JNOF-a u trogirskom kraju autor ujedno daje osvrt na: razvoj i stvaranje JNOF-a u Dalmaciji kao cjelini, odnos između organa JNOF-a i NOO-a, razgraničenje zadataka između NOO-a i JNOF-a (u kolovozu 1944. osnovan je Kotarski JNOF Trogir).

Obilje podataka o ulozi AFŽ-a na trogirskom području dokazuje da su žene trogirskog kraja dale velik udio u pobjedi snaga NOP-a nad okupatorom i domaćim izdajnicima (detaljno se opisuju pojedine akcije, prezentiraju podaci, evidentira se sudjelovanje žena u partizanskim jedinicama i slično).

Zbornik sadrži i druge radove na koje se nećemo osvrtni, već ćemo ih samo spomenuti a to su: Trogirski zbjeg u drugom svjetskom ratu (Veseljko Huljić), Hapšenja i interniranja stanovnika trogirskog kraja u drugom svjetskom ratu (Ante Jerković), NOB u trogirskom kraju kao primjer rušenja ratne okupacije (Milivoj Despot), Kontrarevolucionarne snage na trogirskom području od kapitulacije Italije do konačnog oslobođenja zemlje (Vladimir Sabolić), Teritorij Marine u NOB-u i socijalističkoj revoluciji 1941—1945. (Filip Racetin), Općina Prgomet u NOB-u (Ante Šerić), Brodogradilište Mornarice NOVJ u Trogiru poslije kapitulacije Italije (Kazimir Pribilović), Partizanska hidrobaza u Seget Vranjicu (Vladimir Isarić), Tisak NOP-a na trogirskom području od 1941. do 1945. (Lucija Benyovskyy), Ekonomsko-socijalne prilike u trogirskom kraju pred II svjetski rat (Mijo Novak), Trogirski omladinski (ratna) radna brigada (Marinko Grujić), Sjećanje i razvoj i djelovanje SKOJ-a i omladinskog pokreta na području trogirski općine 1941—1945. (V. Bilić, M. Grujić, V. Kovačević, M. Poljičanin). Na kraju zbornika tiskani su radovi Josipa Rožića (Učesnici u NOVJ i pali borci u NOB-u s trogirskog područja), Josipa Milišića (Učesnici NOR-a i žrtve fašističkog terora i Spomenici i ploče u općini Trogir).

Rad Josipa Milišića, Učesnici NOR-a i žrtve fašističkog terora sastoji se od abecednog poimeničnog popisa boraca i žrtava fašističkog terora za svako mjesto posebno. Tekst sadrži 227 stranica. U njemu se za svakog borca navodi ime i prezime, mjesto rođenja, nacionalnost, zanimanje, funkcije i drugo. To je po mnogo čemu vrijedan materijal koji je iziskivao minuciozan i mukotrpan rad. Autor ga je radio na osnovi podataka koje je sakupio u arhivu SUBNOR-a Trogir. Međutim, treba napomenuti da je potrebna temeljita pojedinačna analiza i provjera jer su u kontroli samo dvojice boraca utvrđeni netočni podaci.

Zbornik pokazuje svu širinu i razgranatost te snagu NOP-a na trogirskom području. Upozorava na snagu KPJ koja je masovno uključila sve narodne snage u borbu protiv okupatora. Većina radova pisana je u kombinaciji sjećanja i korištenja izvorne građe, neki su radovi vrijedan znanstveni doprinos. Manjkavosti se očituju u činjenici da su u nekim radovima opća kretanja u Dalmaciji dobila centralno mjesto a da su uža trogirski potisnuta u stranu, mjesto da su bila samo podloga za objašnjavanje događaja na tom području. Opus vojne komponente je dominantan, dok je u manjoj mjeri prikazan razvoj narodne vlasti. Razvoj SKOJ-a i njegovo djelovanje oskudno je obrađeno. Zbornik sadrži priloge u kojima se nalaze brojni statistički podaci, historijske karte, slike i drugo. Neke teme su po mnogo čemu slične pa ih je trebalo objediniti ili izvršiti radikalnije uređivačke zahvate.

Na kraju treba ustvrditi da će ovaj zbornik poslužiti za pisanje sinteze povijesti trogirskog kraja u NOB-u i sinteze povijesti Dalmacije u toku NOB-a, a i šire.

Franco Mirošević

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 19

ZAGREB

1986.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan
MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ,
Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 1.000 đin

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad
SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu
SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja
poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SR Hrvatske
pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 19

Za izdavača
dr. *Nikša Stančić*

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

DAMIR AGIČIĆ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
SANJIN BIŠCAN, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
dr. MIROSLAV BRANDT, Ul. socijalističke revolucije 73, Zagreb
mr. NEVEN BUDAK, Filozofski fakultet, Zagreb
IVO FICOVIĆ, Arhiv Hrvatske, Marulićev trg 21, Zagreb
KLARA FILIPOVIĆ, Šestinski vijenac 22, Zagreb
dr. TEREZA GANZA-ARAS, Obala socijalističke revolucije 8, Zadar
BORISLAV GRGIN, Baštijanova 54, Zagreb
dr. BOGUMIL HRABAK, Cara Uroša 6a, Beograd
IVAN JURIŠIĆ, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
mr. DUBRAVKO LOVRENOVIĆ, Filozofski fakultet, Račkog 1, Sarajevo
mr. MARIJAN MATICKA, Filozofski fakultet, Zagreb
ANĐELKO MIJATOVIĆ, P. Togliatija 12, Susjedgrad, Zagreb
mr. FRANKO MIROŠEVIĆ, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu, Zagreb
dr. ILIJA MITIĆ, P. Budmani 18, Dubrovnik
dr. IVAN OČAK, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
KREŠIMIR OREMOVIĆ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
ZVONIMIR PAVIĆ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
dr. DRAGUTIN PAVLIČEVIĆ, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Krčka 1
DUBRAVKA PEIĆ, Muzej Revolucije, Trg žrtava fašizma, Zagreb
mr. MIRJANA POLIĆ-BOBIĆ, Filozofski fakultet, Zagreb
mr. ŠTEFANIJA POPOVIĆ, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
LJERKA RACKO, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
dr. MIRJANA STRČIĆ, Kumičićeva 42, Rijeka
mr. MLADEN ŠVAB, Jugoslavenski leksikografski zavod Zagreb
ELIZABET TAKAČ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
mr. BOŽENA VRANJEŠ-ŠOLJAN, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Krčka 1
